

archipel niet eens inheems geweest: Europeanen hadden ze er heen gebracht en met veel vallen en opstaan de juiste productietechnieken gevonden. Ook hadden die Europeanen het in cultuur gebrachte gebied belangrijk uitgebreid: zij hadden aan het eind van de jaren '30 in totaal omstreeks 10 000 vierkante kilometer woeste grond ontgonnen, beplant en in permanent onderhoud genomen en de inheemsen die daar en, op Java, in de suiker- en tabakscultuur werkzaam waren (cultures die op Java geen ontginningen maar *sawahs* nodig hadden), verdienden in '38, aldus een door de econoom G. A. Ph. Weijer weergegeven 'uiterst ruwe schatting', tezamen minstens f 100 mln.²

Ziet men die inkomsten, hoe laag de lonen ook waren (wij komen er op terug), als een voordeel voor de inheemse samenleving, dan moeten daar nadelen tegenover worden gesteld die uit de koloniale verhoudingen voortvloeiden. 'De grote cultures hebben zich alle', aldus in '22 een tweede econoom, dr. J. H. Boeke,

'aanpassend aan de bestaande omstandigheden, zodanig georganiseerd dat zij van de kolonie niets anders behoeven dan de grond en de goedkope arbeidskracht. Zij hebben zich . . . zoveel mogelijk los gemaakt van de persoonlijke capaciteiten, van de verder reikende prestaties, van het economisch inzicht, van de energie, van de ontwikkeling der bevolking; zij hebben, hun bedrijf technisch vervolmakend, de afstand tussen zich en de bevolking vergroot . . . Zij hebben een sfeer van exploitatie-uit-onbegrepen-verte om zich geschapen' -

zo was een situatie gegroeid waarbij in de grote cultures tussen de inheemse landbouwersklasse als onderste maatschappelijke laag en de uitheemse ondernemersklasse als bovenste 'vrijwel geen ander verband (bestond)', aldus Boeke, 'dan dat de bovenste laag de onderste neerdrukt en haar overvloedige sappen opzuigt.'³ Inderdaad, van de z.g. grote landbouwondernemingen was slechts een minieme fractie (nog geen 0,4 % van alle hectares die in erfpacht of als landbouwconcessie uitgegeven waren) in handen van inheemsen.

Daar kwam dan nog bij dat de in de archipel geïntroduceerde kapitalistische verhoudingen aan de inheemse wereld een zware schok toe-

¹ G. A. Ph. Weijer in *Daar werd wat groots verricht . . . Nederlands-Indië in de twintigste eeuw* (1946), p. 300. ² Bij dit bedrag moet wel bedacht worden dat de betrokken inheemsen, voorzover zij hun *sawahs* tijdelijk hadden moeten afstaan, de inkomsten misten die hadden kunnen voortvloeien uit de verbouw van de z.g. tweede gewassen. ³ Aangehaald in D. M. G. Koch: *Om de vrijheid. De nationalistische beweging in Indonesië* (1950), p. 61-62.